

Global Gündem

*Kurumsallaşmanın önemi ve Daron Acemoğlu**

Abdullah Akyüz
TÜSİAD Washington Temsilcisi

Abstract · The significance of Institutionalization and Daron Acemoğlu
A study carried out by Acemoglu, Johnson and Robinson claims that a "reversal of fortune" took place during the last 500 hundred years within countries colonized by the European powers. The study asserts that the reversal was primarily caused by the disparity among the institutions introduced in different colonies and emphasizes the role of institutions in economic development. Europeans were more likely to introduce institutions encouraging economic activity in regions that were previously poor, while they mostly chose to establish extractive institutions and took over existing tax and tribute systems in regions that were previously prosperous.
Daron Acemoglu, born in Turkey and educated in England, is a professor of economics currently teaching at the MIT, where he was awarded professorship and "tenure" at the age of 33.

Daron Acemoğlu, evrensel değerlerimizden birisi. Müzisyen ve sporcu evrensel değerlerimize gösterdiğimiz özen ve ilgiyi yazar ve bilim adamlarımıza pek gösteremediğimizden genellikle tanıma imkanına kavuşamadığımız, tanıma şansına sahip olursak da, bunun çoğunlukla tesadüfi olduğu insanlarımızdan. Daron Acemoğlu şu anda, meşhur Massachusetts Institute of Technology (M.I.T.)'nin Ekonomi Bölümünde öğretim üyesi. Ben de bir süre önce tesadüfen bir konferansta dinledim, etkilendim ve gurur duydum. İsterseniz önce Daron Acemoğlu'nun şu anda üzerinde çalıştığı ve kurumsallaşmanın önemini tarihsel bir perspektif içerisinde vurgulayan çalışmasından başlayalım. Sonra, biraz da kendisinden ve neler yaptığından bahsetmek istiyorum.

Tarihsel Süreçte Kurumsallaşmanın Önemi

Daron Acemoğlu ve iki meslektaşı, Simon Johnson ve James

* Yazıdaki görüşler yazarın kişisel görüşleridir, çalıştığı kurumu bağlamaz

A. Robinson, 1500'lü yıllara kadar zengin olan bazı ülkelerin/bölgelerin son 500 yıl içerisinde fakirleştiğini, bu yıllarda fakir olanların ise zenginleştiğini görüyorlar ve bu değişimin kökenleri üzerinde kafa yormaya başlıyorlar. Sınadıkları ilk hipotez, bu farklılığın iklimle olan ilişkisi. Bilindiği üzere, Machiavelli ve Montesquieu'den Toynbee ve Myrdal'a kadar birçok filozof, tarihçi ve ekonomist iklimin toplumların çalışkanlığı, dolayısıyla refahı üzerinde en önemli etken olduğunu iddia ediyorlar. Daron Acemoğlu ve iki meslektaşı yaptıkları çalışmada iklimle ekonomik gelişme arasında bir ilişki bulamıyorlar ve bu hipotezin ispatlanmadığı sonucuna varıyorlar. Aksine, "eğer iklim açıklayıcı bir faktör olsaydı bu değişimin olmaması gerekirdi" diyorlar. Gerçekten de, küresel ısınma sorununa rağmen iklimin son 500 yılda ciddi bir şekilde değiştiğini söylemek pek mümkün değil.

Sınanan ikinci hipotez ise "kurumsallaşma hipotezi" oluyor. Yani toplumların örgütlenmesinin ve ekonomik faaliyetleri teşvik için kurulmuş olan altyapıdaki göreli durumlarının, ekonomik gelişme düzeyi üzerinde belirleyici olduğunu iddia eden tez. Yazarlar araştırmalarında esas olarak nüfus yoğunluğunu ve şehirleşme oranını ekonomik gelişmenin göstergeleri olarak kullanıyorlar. Son 500 yıllık dönemde, bazı ülkelerin bu göstergelere göre zenginken fakir, diğerlerinin fakirken zengin olmaları ve bu tarihin Avrupa sömürgeciliğiyle kesişmesi araştırmanın sömürgecilik üzerine yoğunlaşmasına yol açıyor. Sömürgeci ülkeler hangi politikaları izlediler de, sömürülen ülkelerin zenginlik düzeyinde bu önemli farklılaşma ortaya çıktı?

Çalışmanın ortaya koyduğu tarihsel ve ekonometrik bulgular, Avrupa sömürgeciliğinin sömürülen ülkelerin kurumsal yapısını ciddi bir şekilde değiştirmekle kalmayıp, bunun ötesine de giderek kurumsallaşmayı tersine döndürdüğü savını ileriye sürüyor. Bir başka anlatımla, Avrupa sömürgeciliği fakir, az nüfuslu ve az gelişmiş bölgelerde göreli olarak daha iyi bir kurumsallaşmaya gidiyor. Göreli olarak zengin, çok nüfuslu ve gelişmiş bölgelerde ise ya buradaki zenginliğin sömürgeci ülkeye daha kolay aktarımını sağlayacak yeni kurumlar kuruyorlar, veya eski kötü kurumları koruyorlar. Bu tür bir davranış farklılığının temel güdüsü oldukça açık. Kuzey Amerika, Yeni Zelanda, Avustralya, Hong Kong ve Singapur gibi henüz nüfusu az, bakir ve dolayısıyla fakir bölgeler Avrupalıların yoğun olarak buralara yerleşmelerine ve ekonomik gelişmeyi teşvik edecek kurumlar oluşturmalarına imkan vermiş. Oysa, Aztek ve İnka İmparatorluklarının hüküm sürdüğü Orta ve

Güney Amerika ile Çin, Endonezya ve Hindistan gibi zaten zengin olan bölgelerde bu yaklaşımın tersini uygulamak daha mantıklı görünmüş. Bu ülkelerin zenginliğinin anavatana aktarılmasına imkan verecek kurumlar, örneğin yerli nüfusun madenlerde veya plantasyonlarda çalıştırılması veya varolan vergi sistemine el konularak yerli halkın vergilendirilmesi yoluna gidilmiş. Dolayısıyla kurumsallaşma olumlu bir çerçevede değil, varolan yapıyı bozacak ve sömürgeci ülkenin menfaatlerine en uygun olacak şekilde geliştirilmiş.

Yazarlar, sömürgeci ülkelerin, sömürdükleri ülkenin o anki ekonomik yapısına (zengin veya fakir olmasına) göre kurumsallaşmaya ilişkin olarak temel yaklaşımlarında ortaya çıkan bu farklılığın, zenginliğin son 500 yıl içerisinde uluslar ve bölgeler arasında el değiştirmesine yol açtığını iddia ediyorlar. Bu süreçte rol oynayan en önemli etkenin de kurumsallaşma kavramı ve bunun uygulanış biçimi olduğunun altını çiziyorlar. Acemoğlu, Johnson ve Robinson, bu tersine dönüşün esas olarak 19. yüzyılda ve sanayileşme ile birlikte gerçekleştiğini ileri sürüyorlar. Sanayileşme ve yeni teknolojiler gibi çok daha yaygın bir kesimin ekonomik faaliyete katılımını gerektiren durumlarda, kurumsal yapının özel mülkiyeti korumasının önemi daha da artmaktadır. Nitekim, yazarlara göre, geriden gelen ülkelerin eskinin zengin ülkelerini sanayileşmeyle birlikte 19. yüzyılda geçmeye başlaması bunu kanıtlamaktadır.

Kurumsallaşma terimi

Daron Acemoğlu ve arkadaşları, kurumsallaşma teriminden, politik ve siyasi elit üzerine getirilen kısıtları, katılımı ve mülkiyet hakkını anlıyorlar. Mülkiyet hakkının ise iki alt unsuru olduğunu vurguluyorlar. Birinci unsur, o ülkedeki kurumların mülkiyet hakkını güvence altına alarak üretme imkanına sahip insanların kar sağlamak için çeşitli yatırımlara girişmesini teşvik etmesidir. İkinci unsur ise, bu imkanın sadece sınırlı bir kesime (örneğin sadece derebeyleri) değil, toplumun geniş bir kesimine sağlanmış olmasıdır.

Ekonomik gelişme açısından iklim, din vb., değiştiremeyeceğimiz unsurlar yerine, kurumsallaşmanın belirleyiciliğini kabul etmek, büyük ölçüde kaderciliğin terkedilmesi anlamına geleceğinden, olumlu bir mesaj anlamına geliyor. Bu yaklaşıma göre, toplumsal katılımı artıran ve belirli kurumları kurup, özel mülkiyeti koruma altına alarak ekonomik gelişmenin önünü açan ülkeler, büyük ölçüde başarılı olacaktır. Ancak, Avrupa sömürgeciliğinin son 500 yılda zengin ülkelerin fakirleşmesine yol açmasının gösterdiği gibi, dışsal önemli bir şok yaşandığı takdirde kurumsal yapının belirleyi-

ciliğinin olumsuz etkilenme olasılığı da söz konusudur. Bu çalışma, dünya üzerindeki diğer ülkeler/bölgeler için bir iddiada bulunmuyor. Sadece Avrupa sömürgeciliğinin hakim olduğu bölgeler üzerine yoğunlaşmış.

Sanıyorum bu çalışmada ileri sürülen savlar günümüz Türkiye'si için önemli ipuçları içeriyor. Atatürk'ün 1920 ve 30'larda yaptığı, günümüzde ise bir yandan Kopenhag Kriterleri, diğer yandan IMF destekli ekonomik programlarla yapmaya çalıştığımız da, oldukça gecikmeli olarak, bu kurumsal yapıyı günümüz koşullarında oluşturmak değil mi?

Daron Acemoğlu

Daron Acemoğlu 1967 doğumlu, genç, pırıl pırıl ve evrensel bir beyin. 1986 yılında Galatasaray Lisesi'ni, 1989'da University of York'u bitirmiş. Doktora derecesini ise 1992 yılında London School of Economics'ten almış. Hemen ardından, 1993 yılından itibaren M.I.T. Ekonomi Bölümünde öğretim üyeliğine başlamış. Basamakları hızla tırmanarak, 2000 yılında, 33 yaşında ve öğretim üyeliğine başladıktan sadece yedi yıl sonra, profesörlüğe layık görülmüş. Ayrıca, aynı yıl, M.I.T.'deki öğretim üyeliği emekliliğine kadar garantiye alınmış, yani kendisine "tenure" verilmiş. Böylece, en genç yaşta kendisine "tenure" verilen öğretim üyelerinden birisi olmuş.

Öğretim yaşamı ve akademisyenliği döneminde onlarca burs, ödül ve araştırma bursu alan Daron Acemoğlu'nun üzerinde çalıştığı alanlar da bir hayli geniş. Gelir ve ücret eşitsizliği, insan sermayesi ve eğitim, iktisadi büyüme, teknik değişim, iş ekonomisi, politik iktisat ve arama teorisi genel olarak üzerinde çalıştığı konular. Başta American Economic Review olmak üzere, Quarterly Journal of Economics, Journal of Political Economy ve International Economic Review gibi ekonomi alanındaki dünyanın en prestijli dergilerinde ve birçok kitapta onlarca yazısı yayımlanmış.

Daron Acemoğlu'nun kendisi ve yayınları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyenler aşağıdaki web adresine gidebilirler. Aynı sayfanın "Working Papers" bölümünde ise, yazının ilk bölümünde yer alan, kurumsallaşmanın önemine ilişkin tezlerinin yer aldığı "Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution" makalesine ulaşılabilir:

http://econ-www.mit.edu/faculty/acemoglu/index.htm

Diliyorum daha fazla Daron'lar yetiştirecek bir eğitim ve hoşgörü ortamına ve bundan daha da önemlisi, bu yetişmiş insanların çok daha fazlasının Türkiye'ye de hizmet verebilecekleri bir kurumsal ortama bir an önce kavuşuruz.